

Гордієнко Анастасія Юріївна

Національний університет «Одеська юридична академія»

аспірантка кафедри загальної теорії права та держави

СУТНІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Поняття «справедливість» є складним і визнається як філософське, політичне чи правове явище в наукових дослідженнях. Однак це не виключає різноманітних визначень, що характеризують «справедливість» у дослідженнях теоретичного характеру. Термін «принцип справедливості» все частіше вживається в наукових колах, коли йдеться про вплив «справедливості» на проектування та розвиток державних інституцій, а також на визначення правової тактики та стратегії.

Вперше поняття «справедливість» як загальну засаду цивільного права України встановлено у статті 3 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) поряд з двома іншими (добросовісність і розумність) [1]. Серед інших країн, що виникли на пострадянському просторі, Україна єдина визначила всі три елементи такі як справедливість, добросовісність та розумність, відповідно до принципів регулювання майнових та особистих немайнових відносин.

Визначивши принцип справедливості як один із загальних принципів сучасного цивільного права, законодавча гілка влади України неодноразово звертається до цієї категорії, намагаючись на законодавчому рівні встановити рівність інтересів у різних сферах судової діяльності. Так, у ч. 3 статті 23 ЦК України передбачено, що суди повинні враховувати вимоги розумності та справедливості при визначенні розміру компенсації за моральну шкоду.

Проте всі цивільно-правові зобов'язання, як і деліктні, мають ґрунтуватися на засадах доброзичливості, чесності та справедливості (ч. 3 статті 509 ЦК України). Логічним продовженням цієї норми є ч. 1 статті 627 ЦК України, відповідно до якої особи є вільними в укладенні договорів, виборі контрагентів та визначенні умов договору. Тому в рамках цього стандарту законодавча гілка влади встановлює межі договірної свободи як категорії справедливості, щоб запобігти зловживанню правами. Законодавче встановлення цих обмежень виникає не лише через пряме посилання на справедливість як морально-етичну категорію, а й через посилання на положення договору, що є юридично несправедливими.

Стаття 129 Конституції України не відносить засаду справедливості до основних засад судочинства. Тут на перший план поставлено принцип законності. Однак це передбачає, що закони є апріорі справедливими та законними. Законність або конституційність (адже Конституція України є вираженням суверенної волі народу, а тому має бути уособленням вищої судової влади держави), законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України. Таким чином, в цілому принцип законності може мати певну кореляцію з принципом справедливості [2].

Дуже важливим є конституційний принцип справедливості. З одного боку, це вимагає, щоб закон однаково застосовувався до людей у подібних обставинах, з іншого боку – передбачає диференційоване застосування до суб'єктів у різних ситуаціях. Вимога формальної юридичної визначеності вимагає, щоб право було чітким і недвозначним. Інакше це означає неоднозначність правових понять і тлумачень, а також можливість довільного застосування. На жаль, свавілля законів, яке панує в нашій країні, суперечить принципу справедливості. Тому вважаємо, що першочерговим завданням України на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі є зміцнення принципу справедливості як основного правового принципу.

Принцип справедливості є основним принципом права. Конституція України визначає напрями розвитку всіх інших галузей державного права. Тому дослідження конституційного принципу справедливості є актуальним питанням сьогодення та потребує подальших досліджень як теоретиків, так і практиків. Конституція України утверджує віру в справедливість і захищає права громадян. Але важливим питанням є реалізація прав громадян, гарантованих Конституцією України. Адже в нашій країні ми часто стаємо свідками ситуацій, коли справедливість існує лише на папері, а в реальному житті відсутня. Тому необхідно переглянути нормативний зміст принципів судочинства та їх регулятивні можливості [3].

З огляду на те, справедливість є загальним конституційним принципом. Так, Конституційний Суд України неодноразово підтверджував принцип справедливості. У рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 [4] у справі про призначення судом більш м'якого покарання, справедливість є однією з основних засад права. Конституційний Суд України наголошує, що справедливість загалом розглядається як властивість права і виражається, зокрема, як справедливий стандарт поведінки, а справедливе застосування правових норм передбачає насамперед недискримінаційний доступ та неупередженість. Рішенням Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 р. 8-рп/2005 [5] наголошується, що діяльність законодавчої влади та органів законодавчої влади щодо пенсійного забезпечення та щомісячного забезпечення прожиткового мінімуму має керуватися принципом справедливості.

У рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 [6] у справі про постійне користування земельними ділянками Конституційний Суд України зазначає, що вимоги визначеності, ясності та рівності правових норм впливають із конституційних принципів рівності та справедливості, і не виключають необмеженого тлумачення в практиці кримінального переслідування.

З позиції Конституційного Суду України, за загальним правовим принципом розмір податкової застави має дорівнювати сумі податкового зобов'язання, що гарантує конституційні вимоги справедливості та пропорційності.

Особливість принципу справедливості полягає в тому, що він органічно входить у зміст усіх інших принципів судочинства – законності, гуманізму, рівності перед законом, відповідальності за вчинений злочин, індивідуалізації – і зводить їх до певної системи. Незважаючи на досить широкий спектр досліджень у цій сфері, питання правових механізмів реалізації принципу справедливості потребують ґрунтовного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Головченко, О. Справедливість як фундаментальний принцип права у практичній площині. Віче. 2012. № 20. С. 5-7.

3. Шелевер Н. В. Справедливість як основоположний принцип конституційного права України. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Svazek 7. 4. vydání. S. 44 48.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV "Прикінцеві положення" Закону України "Про

загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України "Про статус суддів" (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання): Рішення Конституційного суду України від 11.10.2005 № 8-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05#Text>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками): Рішення Конституційного суду України від 22.09.2005 № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>

Ключові слова: принцип справедливості, Конституція України, право, законодавство.

Key words: the principle of justice, the Constitution of Ukraine, law, legislation.

Воляннюк Тетяна Анатоліївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»
аспірантка кафедри загальної теорії права та держави*

ВПЛИВ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВ ТА ЕПОХИ КОЛОНІЗАЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ

Хоча глобалізаційні процеси і сприяють уніфікації, стандартизації та створенню наднаціональних правових механізмів однак варто відмітити і ті аспекти, які мають протилежний вплив на становлення образу держави, впливають на зміни в класичних характеристиках державного устрою,